

EUROPSKI IDENTITET: MEDIJI I KULTURA

Željko Pavić, Marina Đukić, Mirta Bijuković Maršić

Sveučilište Josip Juraj Strossmayer, Osijek, Hrvatska

Sažetak

Nacija predstavlja oblik političke organizacije povezan s modernosti. Nacionalne države su gradile standardne jezike i obrazovne sustave kako bi se formirala nacionalna identifikacije, budući da država teško može postojati bez nekog oblika kulturne bliskosti među svojim građanima. Bez zajedničkog identiteta, društvo je često podijeljeno i nedostaje mu solidarnosti. Europska unija je izgrađena na ekonomskim i političkim temeljima; no pokušava krivotvoriti osjećaj zajedničke pripadnosti i identiteta. Kao u slučaju nacionalne integracije, postoje dvije mogućnosti - europski identitet na temelju zajedničke kulture i europski identitet temeljen na zajedničkim političkim načelima. Prvi tip identiteta je teško krivotvoriti, s obzirom na europske kulturne i jezične raznolikosti. Drugi tip identiteta teško može biti osnova političke zajednice, a također se teško može postići zbog nepostojanja europskog medijskog prostora i zajedničkog javnog mnijenja. Stoga, autori ovog rada zaključuju da se Europska unija temelji na nestabilnim osnovama.

Ključne riječi

nacija, Europska unija, europski identitet, Europska kultura, europska medijski prostor

1. UVOD

Europsko ujedinjenje u svom je institucionalnom početku zamišljeno kao udruživanje ekonomskih resursa te stvaranje, širenje i konsolidiranje zajedničkog tržišta s ciljem povećanja ekonomskog blagostanja. Ekonomski smisao ujedinjavanja pronalazio se u teorijskoj postavci po kojoj bi zajedničko tržište kroz specijalizaciju i korištenje komparativnih prednosti trebalo donositi korist svima, barem dugoročno. Osim toga, zajedničko je tržište i politički funkcionalno. Tako je na primjer, da upotrijebimo povijesnu analogiju, razdoblje velike ekspanzije međunarodne ekonomije uz pomoć zlatnog standarda u drugoj polovici 19. stoljeća bilo praćeno nedostatkom ozbiljnijih vojnih sukobljavanja jer je bilo jasno da je tržište osjetljivo na ratne avanture koje narušavaju i vjerodostojnost države u očima velikih bankara koji servisiraju državne financije /1/. Poučeni zatvaranjem i burnim trgovinskim ratovima u razdoblju između dva svjetska rata, europski su političari zauzeli stav da regionalno tržište ne može postojati bez oz-

biljnije političke integracije. Osim ekonomske logike ne manje važna bila je ona politička i humanistička koja je uvidjela potrebu ograničavanja nacionalnog suvereniteta koji je doveo do razarajućeg Drugog svjetskog rata s desecima milijuna žrtava. Stoga se metaforički može reći da Europska unija nije rođena zbog Karla Velikog, nego zbog poslijeratnog europskog nihilizma, odnosno sumnje u racionalističku, modernističku viziju povijesti obilježenu kontinuiranim znanstvenim, kulturnim i društvenim napretkom. Prvi i osnovni motiv njenog stvaranja nije bila idealistička vizija i obnavljanje nekadašnje srednjovjekovne historijsko-političko-kulturne karolinške zajednice, nego strah od dvaju totalitarnih ideologija (komunističke i nacionalsocijalističke) i želja da se njihov rušilački potencijal zaustavi i obuzda pacificirajućim gospodarskim silama /2/.

U skladu s ovom prvotnom vizijom europska integracija bila je uglavnom tehnokratski i elitistički proces u kojem se primjenom stručnog znanja trebaju ukloniti sve prepreke na putu k zajedničkom tržištu, a time i ekonom-

skom blagostanju. Prema tada popularnim teorijama u društvenim znanostima, zajedničko tržište i sve brojnije veze među građanima i interesnim grupama različitih zemalja dovest će do slabljenja nacionalnih država, a građani će svoje instrumentalno-racionalno djelovanje orijentirati prema međunarodnim interesnim grupama i zajedničkim europskim institucijama. Dakle, pojednostavljeno rečeno, zajedničko tržište nužno će dovesti do jače političke integracije, a taj će novi kontekst automatski biti prihvaćen od građana Unije kao novi ekonomski, politički i životni okvir. Ideja o jedinstvenoj europskoj naciji u početcima europskih integracija iznošena je vrlo rijetko. U pozadini je stajala činjenica da većina političara i intelektualaca iz tog razdoblja nije ni mislila da će nacije biti zamijenjene Europom odnosno europskom "supernacijom", dok je kod onih koji su tako i mislili prevladavao oprez kako se europska integracija previše radikalnim potezima ne bi ugrozila nacionalističkom protureakcijom i zatvaranjem. Na oprez u propagiranju europske nacije vjerojatno je uticala i realnost postmoderne, odnosno teorijsko-praktična propast socijalnih i političkih utopija u obliku "velikih priča" tj. meta-naracija (prvenstveno komunizma) u 20. stoljeću, iako je taj oprez bio prisutan i kod intelektualaca, začetnika europske ideje u 19. stoljeću /3/. Međutim, s vremenom, kako među europskim političarima tako i među društvenim teoretičarima koji se bave ovim područjem, sazrijevala je ideja da europska integracija neće doživjeti uspjeh ako se aktivnom intervencijom ne stvori zajednički europski kulturni i/ili politički identitet koji će biti prihvaćen od strane stanovništva, tj. koji će pridobiti njegove emocije i entuzijazam /4/. Tako kulturna dimenzija europskog ujedinjenja počinje zadobivati status ostalih važnih europskih tema poput poljoprivredne politike i bitke oko subvencija, zajedničke vanjske i obrambene politike, a nedostatak europske svijesti, tj. svijesti o pripadnosti zajedničkoj kulturi ozbiljno zabrinjava političare iz Bruxellesa. Osnovna je ideja ovog rada da se različiti projekti stvaranja europskog identiteta mogu analizirati pomoću spoznaja iz teorija nacije i nacionalnog identiteta, odnosno da se pri stvaranju europskog identiteta, naravno na višoj, nadnacionalnoj razini, ponavljaju obrasci stvaranja nacija-država i nacionalnih

identiteta. Unatoč tvrdnji da je Europska unija znači novi fenomen koji nadilazi i suprotstavljen je nacionalizmu, sadržaj i funkcije kojima bi europski identitet trebao služiti nisu radikalno drukčije od nacionalnog identiteta, a u projektima stvaranja europskog identiteta moguće je prepoznati različite načine na koje su nastali nacionalni identiteti.

2. RAĐANJE NACIJA I NACIONALNOG IDENTITETA

U prvoj fazi istraživanja fenomena nacije i nacionalizma društveni znanstvenici nastojali su stvoriti tipologije koje bi objasnile stvarnost koju obilježava mnogostrukost načina na koje se samodefiniraju nacije. Jedna od prvih tipologija bila je podjela na građanske i etničke nacije (Kohn); prve bi bile "benigne" i nastale političko-birokratskom inkorporacijom teritorija od strane velikih država i definirale bi se kroz teritorijalnu pripadnost, dok bi druge predstavljale podudaranje etničkog i političkog te bi u praksi bile puno opasnije i dovodile do potencijalno nasilnih konflikata i diskriminacije manjina. Kasnije se takva tipologija pokazala prilično nategnutom i pomalo etnocentričkom jer su sve nacije, pa tako i one "građanske", uvijek sadržavale element etniciteta, sve su bile ili bazirane na zajedničkom jeziku ili određenoj političkoj mitologiji, a od njihovih se pripadnika očekivalo da usvoje i jedno i drugo. Kada se prihvati činjenica da etničko i nacionalno nisu različiti, nego vrlo, doduše ovisno o mjestu i vremenu, povezani fenomeni, tada se pred analitičara postavlja zadatak da protumači vrstu i funkciju takve povezanosti, kao i da protumači teritorijalnu i historijsku podudarnost ili nepodudarnost etničkog i nacionalnog fenomena. Odgovor na takva pitanja nije jednostavan pa su se teoretičari podijelili na dvije "škole" koje možemo nazvati primordijalističkom i modernističkom. Tako je tzv. modernistička teorija nacije promatrala kao nužnu posljedicu modernizacije odnosno nastanka kapitalističke ekonomije, opće pismenosti i standardnog jezika koji stvaraju homogeno građansko društvo i razbijaju lokalne vernakularne zajednice. Prema Ernestu Gellneru /5/, kultura je odraz društvene strukture, ali ne uvijek na isti način. U tradicionalnim agrarnim društvima politički se entiteti sastoje od mnogobrojnih seoskih

zajednica koji čine kontinuirani ili diskontinuirani niz kulturalnih različitosti omeđenih najčešće različitim vernakularima. Industrijsko društvo, s druge strane, ukida pripisane statuse karakteristične za agrarno društvo i uvodi dominaciju stečenih statusa koji se dodjeljuju meritokratski. Sociološki rečeno, stratifikacijski način organizacije društva zamjenjuje se načelom funkcionalne diferencijacije. Ovakvo društvo zahtijeva pokretljivog pojedinca koji mora biti sposoban mijenjati profesije tj. uloge u podjeli rada na tržištu, a to je moguće samo ako postoji opće obrazovanje koje pružaju specijalizirane obrazovne institucije, a koje će osim specijaliziranog tehničkog znanja učiti i zajedničkom komunikacijskom standardu. Vertikalna i horizontalna kulturalna različitost koja je u tradicionalnom agrarnom društvu funkcionalna u industrijskom društvu mora biti napuštena u ime opće, standardizirane kulture. Modernistički teoretičari također često naglašavaju i element izmišljanja tradicija tj. stvaranja nacionalnih mitova s ciljem stvaranja osjećaja povijesnog kontinuiteta i zajedničke sudbine. Drukčije rečeno, odnos između kulturnog i političkog identiteta za moderniste je vrlo proizvoljan i ponekad uključuje aktivan zahvat, reinterpretaciju, a ponekad i manipulaciju kulturnim simbolima s ciljem stvaranja osjećaja pripadnosti nekom političkom entitetu odnosno naciji. Nasuprot primordijalistima, modernisti tvrde da:

"...nacionalizam nije buđenje i potvrđivanje ovih mitskih, navodno prirodnih i zadanih jedinica. On je, nasuprot tome, kristalizacija novih jedinica, pogodnih za novonastale uvjete, iako kao svoj sirovi materijal koristi kulturno, povijesno i druga nasljeđa iz prednacionalističkog svijeta." /6/.

Primordijalistički teoretičari uglavnom ne negiraju da nacije predstavljaju moderni fenomen, ali i ističu da stvaranje nacije nije potpuno proizvoljan projekt, nego se naslanja na već postojeće kroz povijest nataložene identitete. Dakle, nacija se uvijek oslanja na etnicitet, na spremište mitova, legendi, običaja i sl., koji njenim pripadnicima, unatoč izmjeni niza generacija, daju osjećaj kontinuiteta i trajanja kroz povijest.

Kako je rečeno, u počecima teorije nacija smatralo se da su građanske nacije utemeljene na horizontalnoj, teritorijalnoj poveza-

nosti i pravnoj jednakosti ljudi koji se tako konstituiraju kao građani. Etničke su nacije, suprotno tome, karakterizirane etničkom homogenošću koja se uzima kao idealno stanje stvari. Država u njima nije proizvod i sluga građana, nego povijesno promjenjiva politička forma čija je uloga promicanje etnije. Sažeto rečeno, etnička nacija je zajednica krvi, nasuprot građanskoj naciji kao zajednici koju ujedinjuju politička pripadnost i politička načela. Oni teoretičari koji su razliku između etničkih i građanskih nacija smatrali ključnom, obično su upućivali na dvije države – Francusku i Njemačku – i različite povijesne okolnosti formiranja njihovih nacionalnih identiteta. Rogers Brubaker tako tvrdi da je različitost francuskog i njemačkog nacionalizma rezultat povezanosti ili nepovezanosti sa državnošću, odnosno činjenice da se u Francuskoj nacionalizam pojavio nakon formiranja države, a u Njemačkoj prije nastanka države:

"U Njemačkoj 'zamišljeni poredak' ili 'zamišljena zajednica' nacionalnosti i institucionalne realnosti državnosti bile su oštro odvojene; u Francuskoj su bile fuzionirane" /7/.

Helmut Plessner njemačku je naciju proglasio "zakašnjelom" i to popratio složenom povijesnom analizom uzroka te njemačke različitosti. Tako je, prema njemu, na njemačku skeptičnost prema ideji političkog humanizma vrlo važnu ulogu odigrala promjena konstelacije svjetske političke i ekonomske moći krajem 19. stoljeća. Tada neeuropske zemlje preuzimaju želju za tehnološkim napretkom i industrijalizacijom i pojavljuju se kao oponenti europskoj moći, ali to je kopiranje sredstva a ne cilja, jer specifičan etos koji stoji iza znanstvene spoznaje tim zemljama ostaje potpuno stran. Ili kako to Plessner ističe, "da bi se gradio automobil ne treba u sebi imati humanističku tradiciju, ne treba biti Faust niti razumjeti Fausta" /8/. Ovo osporavanje europske moći i uzdrnavanje europske samosvijesti "zakašnjelu" njemačku naciju je učinilo skeptičnom prema dostignuća europskog duha i europske liberalne demokracije utemeljene na ljudskim pravima. Politička zajednica se morala utemeljiti na nečemu drugom, na ideji *Volka* /9/.

No, da bi se pokazala netočnost takvih manjevskih distinkcija dovoljno je pogledati upravo onu zemlju koja se ističe kao model gra-

đanske nacije – Francusku. Nakon Francuske revolucije Francuzi (tj. "Treći stalež") konstituirali su se kao nacija u modernom smislu te riječi, i to upravo u skladu sa spomenutim građanskim modelom. No, već kad je novi poredak počeo biti ugrožavan, La Nation se počinje promišljati na drukčiji način i postaje "... La Patrie, u smislu partikularne suverene domovine koja se natječe sa drugim takvim *patries*. Time je, kako se ispostavilo sa *levée en masse* 1793., univerzalno pravo glasa značilo također i univerzalnu vojnu službu." /10/. Francuska je nacija unatoč proklamiranom načelu o utemeljenju demokracije u izravnom odnosu između pojedinca i države od početka bila nacija sa etničkom jezgrom koju je činio francuski jezik i formativna politička mitologija, nacija s dominantnom etnijom. Tako se od imigranata, u zamjenu za stjecanje prava državljanstva, uvijek očekivalo da napuste svoje etničke korijene i postanu "samo i jedino" građani, no to je u stvari značilo tek zamjenu jednog etničkog identiteta za drugi (imigrantskog za francuski). Francuzi su uvijek gajili odbojnost prema npr. američkim, pluralističkim koncepcijama etniciteta koji je u njima izazivao strah od etničkog separatizma, štoviše i sam pojam etniciteta stekao je pravo akademskog građanstva puno kasnije nego u drugim zemljama, tek početkom devedesetih godina prošlog stoljeća /11/.

Nacionalizam apstraktni politički okvir koji na unutarnjem planu govori o demokratskoj konstituciji vlasti, pravima o obvezama građana, jednakosti pred zakonom i sl., a na vanjskom planu o jednakosti nacionalnih država i uređenju međunarodnog poretka na nacionalnim principima, uvijek dopunjava konkretnim kulturnim sadržajem koji je specifičan baš za određenu naciju. Takvo kulturološko "podebljavanje" apstraktnih načela ne pokazuje se samo u povijesti i sadašnjoj praksi koja previše ne razlikuje građanske od etničkih nacija i pripadajućih vrsta nacionalizma. Ako se nacija definira kroz spomenuta načela bez pozivanja na neku vrstu kulturalne bliskosti i zajedničkog identiteta, tada se postavlja pitanje zašto se granice između dvije nacije nalaze baš na nekom određenom području i zbog čega se te dvije nacije ne bi fuzionirale u jednu, ako to pripomaže ostvarenju onih liberalnih načela koja bi trebala biti u pozadini konstituiranja građanskih nacija? Zbog čega bi

pojedinaac trebao biti solidaran sa pripadnicima svoje nacije i zbog čega bi se dužnosti koje ima prema njima trebale razlikovati od dužnosti koje ima prema ljudima kao takvim tj. prema svim pripadnicima ljudskog roda? Dovođenje liberalnih načela koja stvaraju građanske nacije do krajnjih logičkih granica povlači za sobom neki oblik svjetske države i kozmopolitskog identiteta. Ako nas uz pripadnike vlastite nacije vežu samo činjenice življenja na istom teritoriju i potpadanja pod iste ustavne okvire, zakone i vlast, zbog čega bi takav oblik pripadanja bio ograničen na tako uske okvire? Zbog čega se ne bi širio do nekog oblika univerzalizma? Analogno tome, zbog čega bi nas puka činjenica obitavanja na istom teritoriju trebala vezivati uz druge ljude koja su naši sunarodnjaci. Ako ta veza postaje tako slučajna iz nje je teško izvući moralne imperativne, teško je iz nje izvesti obvezu solidarnosti. Stoga definiranje nacionalne pripadnosti na taj način nužno poništava samog sebe i dovodi do kozmopolitizma. Iz tih razloga čiste građanske nacije nikad nisu postojale. Kulturološka dopuna nacionalnog identiteta nije služila samo opravdavanju isključivanja drugih (primjerice imigranata) ili vođenja agresivnih ratova, nego je bila nužna za stvaranje veza između građana koje bi ih trebale potaknuti na suradnju, povjerenje i solidarnost.

3. ZAŠTO JE IDENTITET VAŽAN?

Zbog čega je identitet važan dio bilo koje političke zajednice koja želi osigurati vlastitu stabilnost i trajnost? U odgovoru na to pitanje krenimo naizgled zaobilaznim putem i objasnimo dvije osnovne strukture na kojima se grade etičke teorije: etički univerzalizam i etički partikularizam. Etički univerzalizam nam "daje određenu sliku o tome što etika jeste, kao njene elemente određuje pojedince s njihovim generičkim ljudskim sposobnostima, koji se u tu svrhu shvaćaju kao odvojeni od odnosa sa drugim pojedincima" /12/. Ovakva je etička struktura univerzalne naravi jer se kao moralno relevantne ljudske sposobnosti određuju one ljudske značajke koje ljudi općenito posjeduju kao ljudi, a ne kao pripadnici određene profesionalne, spolne, rasne, etničke...grupe. Stoga se, prema univerzalistima, kod donošenja etičkih odluka u obzir moraju uzimati samo generičke ljudske karakteristike,

a ne druge, vanjske i slučajne, moralno nerelevantne karakteristike. Tako etički princip koji zabranjuje krađu važi općenito, primjerice zato jer njegovim nepoštivanjem narušavamo dostojanstvo drugih ljudi, uzimamo im ono što su zaslužili kao svoje vlasništvo ili im otežavamo ostvarivanje životnih projekata; taj princip se u univerzalističkoj perspektivi ne može ograničiti na zabranu krađe od vlastitih srodnika, prijatelja, itd. Etički nam partikularizam nudi drukčiju sliku moralnog univerzuma. U njemu su "subjekti već određeni sa raznolikim vezama i obvezama sa određenim drugim subjektima, ili grupama i kolektivitetima, i počinju svoje moralno ponašanje uzimajući u obzir ove obveze" /13/. Etički partikularist može djelovati nepristrano ako svoje moralne vrijednosti u praksi realizira ovisno o kontekstu (recimo u ovisnosti o tome duguje li nekoj društvenoj grupi manju ili veću lojalnost), ali neovisno o tome radi li se o ovom ili onom pripadniku neke društvene grupe (npr. jednom ili drugom vlastitom djetetu) i neovisno o tome pričinjava li mu to moralno djelovanje neugodnost, štetu i sl. Osnovni je prigovor koji partikularisti upućuju univerzalistima nerealistična slika moralnih subjekata. Kao što smo vidjeli, etički univerzalisti odvajaju osobu kao moralnog subjekta od osobe kao nosioca vlastitog partikularnog identiteta. Legitimni razlozi našeg moralnog djelovanja ne smiju biti vlastita korist, strah od neodobravanja ili izopćavanja od strane neke društvene grupe i sl. Time etički univerzalisti isključivanjem iz etičkog obzora bogatog osobnog i društvenog identiteta te "prizemnih" motiva stvaraju nerealističnu sliku svakodnevnog moralnog djelovanja. Stoga će svaka politička teorija, kao i konkretna politička zajednica, morati uvažiti činjenicu da čovjek svoje etičko rasuđivanje uvijek počinje polazeći od vlastitih emocija i interesa, te postupno pomoću mehanizma suosjećanja u svoj etički videokrug uključuje i druge ljude i njihove želje. Međutim, taj videokrug će uvijek ostati podijeljen na diskretne dijelove u kojima se nalazi ljudi prema kojima osjećamo moralne dužnosti različite snage, tj. osjećamo različit stupanj suosjećanja.

Prema Charlesu Tayloru /14/, demokratske političke revolucije koje su političku vlast oduzeli monarsima i drugim hereditarnim vladarima izmislile su i novi oblik kolektiv-

nog političkog subjekta – narod. Narod u novom demokratskom kontekstu postaje politički djelatan odnosno postaje skupinom ljudi koja vlada i to upravo nad samom sobom. Zašto takva redefinicija povlači i pitanje društvene kohezivnosti i homogenosti te identiteta? Taylor izdvaja dvije skupine razloga; jedan je priroda demokratskog (većinskog) odlučivanja, a drugi pitanje i uloga povjerenja u demokratskom društvu i državi.

Demokratsko odlučivanje se zasniva na pravilu većine, zahtijevati nešto više (potpuni konsenzus) najčešće znači to odlučivanje pretvoriti u dugotrajan i mukotrpan proces koji demokraciju čini neučinkovitom. Pravilo većine je legitimno i funkcionira sve dok grupa ljudi koja donosi odluke, tj. čija se volja provodi, nije uvijek jedna te ista. Međutim, ako u populaciji postoje značajne razlike oko fundamentalnih vrijednosti na kojima se zasniva politička zajednica te ako većinska zajednica koristi pravilo većinskog odlučivanja, tada opstanak zajedničkog demokratskog projekta dolazi u pitanje. Što može spriječiti, primjerice, neku trajno nadglasanu manjinsku etničku skupinu da napusti demokratski politički projekt i vrati se pod zaštitu nedemokratskog vladara koji će garantirati reprezentaciju njihovih vrijednosti i interesa? Ili, što može spriječiti tu istu etničku skupinu da demokraciju pokuša ostvariti unutar vlastite samostalne države?

Drugi je razlog zbog kojeg demokratska država zahtijeva homogenost i kohezivnost pitanje povjerenja i njegove uloge u funkcioniranju demokratskog društva. Kod tzv. javnih dobara pojedinca nije moguće isključiti iz njihove upotrebe čak iako on izbjegava dati svoj doprinos kod njihovog pribavljanja. Za pojedinca je kod takvih dobara strogo govoreći racionalnije uživati u njihovoj korisnosti, a izbjegavati snošenje troškova koji su nužni za njihovo pribavljanje. Tu, naravno, najčešće uskače država koristeći svoju moć prinude (npr. naplatom poreza), no učinkovitost takve intervencije često je ograničena što pokazuju mnogobrojni primjeri kronične porezne nediscipline u mnogim državama. Puno je bolje i efikasnije da pojedinac pridonosi pribavljanju javnih dobara zato što misli da je to ispravno po sebi i da će to učiniti i drugi građani nego zbog straha od zakonskog sankcioniranja.

U kontekstu osnovne teme ovoga rada gore navedena razmatranja upućuju na ključnu važnost zajedničkog europskog identiteta u kontekstu stabilnosti tako duboke gospodarske i političke integracije kao što je Europska unija. Naime, ovakva integracija može biti stabilna samo ako uspije osigurati zajednički identitet koji će poslužiti kao osnovica društvene solidarnosti i pružiti legitimitet pomalo otuđenim europskim institucijama i političarima. No, postavlja se pitanje kakav bi ovaj identitet trebao biti i kakav uopće može biti. Valeria Camia /15/ sve teorijsko-praktične projekte stvaranja europskog identiteta dijeli u tri kategorije: identitet zasnovan na nasljeđu, identitet zasnovan na kozmopolitizmu i identitet zasnovan na ustavnom domoljublju. Prva vrsta projekata zasniva se na nekom obliku zajedničkog europskog kulturnog nasljeđa tj. postojanje nekog zajedničkog europskog kulturnog sklopa (europska kultura ili civilizacija) koji nadsvođuje i nadopunjuje pojedinačne nacionalne kulture. Identitet zasnovan na kozmopolitizmu trebao bi nastati kao posljedica kozmopolitskog proširenja demokracije koja više ne može učinkovito funkcionirati u okvirima nacionalnih država. Identitet zasnovan na ustavnom domoljublju nastaje kao posljedica lojalnosti zajedničkim ustavno-pravnim načelima. Prema dosad izloženim spoznajama iz teorija nacija i nacionalnog identiteta te povijesnim iskustvima, čini nam se da druge dvije vrste identiteta/projekata teško da mogu poslužiti kao osnovica identiteta koji može poslužiti za stabilizaciju gospodarske i političke unije. No, da bi to uopće bilo moguće potrebno je zajedničko europsko javno mnijenje, komunikacijska zajednica koja proizlazi iz postojanja zajedničkog europskog medijskog prostora. S druge strane, projekt zasnovan na zajedničkom nasljeđu mora biti oslonjen na široko prihvaćenu ideju postojanja zajedničke europske kulture i zajedničkih povijesnih veza koje drže jednu zajednicu skupa. U sljedećim ćemo poglavljima kroz analizu europskog medijskog prostora i europske kulturne politike pokušati utvrditi jesu li takvi projekti dosta realno i ostvarivi.

4. MEDIJI I IDENTITET: POSTOJI LI EUROPSKI MEDIJSKI PROSTOR?

Prema Benedictu Andersonu nacionalizam je donio drukčiju sliku svijeta, prije svega korjenito drukčije shvaćanje vremena /16/. U srednjovjekovlju su kozmologija i povijesno proticanje vremena i događaji u njemu bili jedno te isto. Prošlost, sadašnjost i budućnost su bili simultani jer su već bili ujedinjeni u božjoj providnosti pa se tako ni vrijeme nije poimalo kao niz uzroka i posljedica koji donose nešto novo i nepredvidivo u budućnosti. Za modernost je karakteristična horizontalna istovremenost, putovanje ljudskog roda kroz "homogeno, prazno vrijeme". Takvo poimanje vremena je presudno za zamišljanje nacije jer se ona poima upravo kao zajednica ljudi koji *istovremeno* putuju kroz vrijeme. Takvo shvaćanje vremena Anderson vidi i u strukturi suvremenog romana. Životi njihovih likova se ne moraju preplitati u potpunosti i oni se ne moraju poznavati, ali se uvijek pretpostavlja da se kreću u istom društvenom (nacionalnom) prostoru i da se njihovi životi odvijaju simultano. Slična je stvar i s novinama, drugim medijem zamišljanja nacije. Pripadnik nacije čitajući jutarnje novine sudjeluje u ritualu kojeg dijeli sa mnogim drugim anonimnim ljudima, i on je toga svjestan. Zna da drugi čitači novina postoje, mada ne zna puno o njihovom životu i identitetu.

Većina današnjih društava nije karakterizirana samo svakodnevnim osobnim kontaktima njenih članova, nego se oslanja na različite tehnologije proizvodnje identiteta koje moraju transcendirati geografsku i socijalnu udaljenost koja neizbježno dijeli ljude koji bi trebali usvojiti određeni tip identifikacije. Moderna komunikacijska dostignuća, a posebno mediji, omogućili su globalnu vrstu jedinstva koja pruža nove načine zamišljanja kako vlastitih nacija, tako i same Europe. Zato nije ni čudno da mnogi analitičari tvrde da je identitet postao vrsta potrošnje, da se pakira i distribuira prema tržišnim kriterijima gdje mediji rutinski prezentiraju oblike života kojima svi trebaju težiti /17/. Mediji, kao najmoćnije sredstvo širenja i primanja informacija i ideja, prije svega zabavljaju i uvjeravaju, a sve manje informiraju i obrazuju, što znači i prenose neko kulturno nasljeđe i društvene vrijednosti. Vođeni neselektivnim i senzacionalističkim izvještavanjem mediji rade tzv. „primarnu interpretaciju

stvarne stvarnosti“ /18/. Svakodnevno se odvija mnoštvo događaja koji konkuriraju da postanu masmedijska informacija. Neki od njih objektivno mogu utjecati na promjene u kvaliteti života pojedinaca pa će se o njima javno raspravljati, a neke teme, bez obzira na svoju objektivnu važnost, bit će zapostavljene, što zbog novinarske rutine posla, što zbog pritiska aktualnosti i brzine, a što zbog raznih utjecaja (političkih, ekonomskih, odnosa s javnošću itd.) na kreiranje medijske agende. Izdvajajući samo određene empirijske činjenice iz mnoštva i određene događaje o kojima će izvještavati, masovni mediji stvaraju posebnu stvarnost koju komunikolozi nazivaju medija stvarnost /19/. U tom smislu, mediji prepušteni djelovanju samo globalnih trendova i tržišta malo toga mogu učiniti u kreiranju nekog šireg nadnacionalnog identiteta. Proces unifikacije životnih stilova koje nameću mediji odvija se kod građana na svjesnoj razini jer oni znaju da su mediji koje prate i koji stvaraju potroščke preferencije isti oni mediji koji identičnu funkciju obavljaju i kod pripadnika drugih europskih nacija.

Kako je i kulturna dimenzija europskog ujedinjenja zadobila status važne teme u cilju stvaranja zajedničkog europskog kulturnog i/ili političkog identiteta, postavlja se pitanje namjerava li EU unificirati medijske sadržaje odnosno može li kreirati jedinstveni medijski sustav, a na koncu i europsko javno mnijenje. Poznato je da pojam javnog mnijenja nije moguć bez medija, odnosno mediji su po definiciji nužnost jer se javno mnijenje definira kao javno izneseni stavovi i mišljenja.

Iako postoje različiti jezici, za nacionalne kulturne norme koje utječu na izbor medijskih sadržaja od građana, kako Rooke predlaže, ujedinjavajući proces predstavlja, ako ništa drugo, onda očigledna ekonomska logika medija „kojom se umanjuju razlike unutar EU, čak i ako se to odvija evolucijskim, a ne revolucionarnim tempom“ /20/. Dakle, u slučaju medijske regulacije možemo govoriti o strukturalnoj regulaciji, koja se odnosi na upravo iznesene mogućnosti kontrole EU, te o sadržajnoj regulaciji u medijima u kojoj se ogleda tendencija EU da kroz europski medijski sustav kreira i europsko društvo, a gdje se onda postavlja i pitanje identiteta. Europa svakako razmišlja o europskoj javnoj sferi i europskom identitetu. Sadržajnu regulaciju neki analitičari

i teoretičari smatraju „široko nametnutom ili zbog odstranjivanja sadržaja koji se smatra štetnim ili nepoželjnim, ili s pogledom na povećanje spektra glasova i mišljenja sadržanih u medijima /21/. Kod medijskog sadržaja svjesni smo da postoje značajne razlike u europskim zemljama koje se odnose na to što se čita i gleda te kada, što se cijeni, kojim se vijestima i medijima vjeruje i zašto, kako doživljavamo svijet oko sebe i kako to sve interpretiramo. A naposljetku, koje su onda mogućnosti i opravdanosti unificiranja regulatornog aparata (odabirom jedinstvenih ciljeva i primjenom istih principa i sredstava na sve nacionalne politike i medijske sustave)? Zbog očuvanja slobode, važno je ne koncentrirati preveliku moć nad komunikacijama u samo jednom tijelu te se stoga moraju uvijek imati izuzetci i alternativne rute. EU ne stvara zakone koji će direktno biti nadređeni nacionalnim zakonima jer to nije u duhu Europe, već se takav način regulacije može nazivati stvaranje europskih standarda u području medija. Hoće li ta politika biti jedinstvena s obzirom na različite modele medijskih sustava i načine njihove regulacije koji su prisutni u europskom medijskom krajoliku i kako će se unificirati politike u članicama EU, jednim dijelom je odgovoreno kroz instrumente za regulaciju politika, a to su zakoni, direktive, preporuke i mišljenja itd., što sve zajedno čini minimum konsenzusa, odnosno minimum zajedničke prakse. Direktive, posebice one koje se tiču tržišta, danas su sve direktnije i sve više obvezujuće. Vezano za medijsku industriju, direktive su obvezujuće, ali postavljene su kao uvjet da se pojedine medijske industrije uključe u europsko tržište. Sažimajući navedeno, možemo reći da je regulacija europskog medijskog tržišta politička (svjesno pristajanje država članica na uvjete iz pretpristupnih ugovora kojima se ovo područje regulira (Poglavljju 10. pregovora pod nazivom Informacijsko društvo i mediji te kroz primjerice Direktivu Televizija bez granica, Europsku konvenciju o prekograničnoj televiziji), ekonomska (zajednica i počiva na prije svega ekonomskom interesu, nastala je kao čin kreiranja jedinstvenog ekonomskog tržišta), ali i kulturna (gledajući iz perspektive medijske proizvodnje sadržaja i medijski posredovanog kreiranja kulturnih vrijednosti u cilju stvaranja zajedničkog identiteta, ali prije svega zajedničkog europskog javnog mnijenja).

Kako bismo ukazali na sadržajni aspekt regulacije europske medijske politike, a s ciljem utjecaja na formiranje europskih kulturnih vrijednosti i stvaranja europskog javnog mnijenja, te ukazali na Rookevu postavku o „izrazito europskom procesu“, pružit ćemo kratki pregled regulatornog djelovanja EU u tom području. EU je svjesna prevladavajućeg utjecaja nacionalnih i lokalnih mainstream medija u pogledu informiranja, zabave, ali i obrazovanja građana, odnosno svjesna je prevlasti nacionalnih, regionalnih i jezičnih razlika u konzumaciji medijskih sadržaja. Stoga se u središtu europskih medijskih politika nalazi upravo raznolikost i pluralizam. Iako je EU u tom smislu pokrenula i niz projekata kao što su europski mediji poput Euronews (europske televizije) te TV Liberty-a (informativnog projekta EU), vlastiti mediji nisu prioritet nastojanja EU za stvaranje europskog javnog mnijenja jer oni nikada neće imati toliku publiku kao nacionalni mediji. Može se reći da EU ne teži tome da ima vlastite medije, već se njezino pokrivanje europskog komunikacijskog prostora zasniva na suradnji s nacionalnim postajama. To je s jedne strane vidljivo u Bijeloj knjizi o europskoj komunikacijskoj politici u kojoj Europska komisija uočava tri ključna problema u pogledu komunikacijske politike. Prije svega uočavaju jaz između europskih institucija i građana (Europska komisija, 2013). Jaz je vidljiv jer se Europa doživljava samo unutar nacionalnih političkih institucija i nacionalnih medija. Naglašavaju „da je 'javna sfera' unutar koje se događa politički život Europe u najvećoj je mjeri nacionalna sfera“ te da su „mediji i dalje uglavnom nacionalnog karaktera“ (Europska komisija, 1013). Drugi problem koji se ističe vezan je za konstituiranje odnosno stvaranje europske javne sfere gdje će se raspravljati o dnevnom redu svih europskih institucija. U tom pogledu napominju da se građani osjećaju distancirani, jer se odluke donose na europskoj razini, a ne postoji adekvatan razvoj "europske javne sfere" gdje bi se mogla voditi europska debata (Europska komisija, 2013). Treći problem kojeg aktualizira je pitanje europskog identiteta, a kada govorimo o identitetu, govorimo o vrijednostima. U tom segmentu naglašavaju da „Europa treba dobiti ljudsko lice“. Ljudi često gledaju na Europsku uniju kao na nešto "bezlično"; ona nema jasan javni identitet. Građanima treba pomoći kako bi uspostavili veze s Europom, a političke informacije imaju

veći učinak kada ih se postavi u okvire "ljudskih interesa", jer to omogućava građanima da lakše shvate zašto je nešto bitno za njih osobno. S druge strane, nastojanja u pogledu suradnje s nacionalnim medijima vidljiva su u instrumentima medijske politike. Njih dijelimo na primarnu legislativu koju čine pravila sadržana u Sporazumu o Europskoj zajednici po kome EU ima mogućnost direktnog nametanja svojim članicama zakona i politika vezanih za ekonomske aspekte emitiranja, a u cilju očuvanja slobodne lojalne tržišne konkurencije u televizijskoj industriji te sekundarnu legislativu koju čine pravni instrumenti kojima se nastoje uspostaviti zajednički standardi. Unifikacija rada medija sa sadržajnog aspekta ogleda se prvenstveno u sekundarnoj legislativi, u instrumentima kao što su Direktiva o Televiziji bez granica /22/ (dalje u tekstu Direktiva) i Europskoj konvenciji o prekograničnoj televiziji /23/ (dalje u tekstu Konvencija). Riječ je o dva glavna instrumenta kojima se reguliraju sadržaji televizijskog emitiranja u europskim okvirima odnosno o uputama za nacionalne države koje to onda same reguliraju na svom teritoriju kroz pravilnike i zakone. Dakle, EU njima nudi minimalne standarde koje moraju osigurati u sadržajima televizija koje emitiraju unutar nacionalnih granica. Time se osigurava zaštita nekih osnovnih vrijednosti koje su u velikoj mjeri stvar pripadanja civilizaciji, a ne samo stvar pripadanja određenoj naciji. Odgovor na pitanje zašto se europske institucije umrežavaju i vide prostor u suradnji s nacionalnim medijima prije svega se nalazi u tome ove institucije nastoje stvoriti jednu europsku komunikacijsku zajednicu, gdje će različitosti onih koji ju čine moći biti komunicirane, a taj prostor koji se gradi to treba i omogućiti. Druga odlika tih nastojanja je način realizacije. Kao što Direktiva i Konvencija nalažu, riječ je o uputama koje nacionalna regulativa treba usvojiti kako bi europske ideje bile zaštićene. Tako se osiguravaju europske vrijednosti koje su artikulirane kao granice koje se ne smiju prekoračiti. Definira se ne što se smije, već što se ne smije poticati i događati u okviru tih programa bez obzira je li riječ o javnim ili komercijalnim servisima. Jedan od osnovnih uvjeta sadržan u Članku 3b Direktive kojim se osigurava da se u programima televizija članica EU ne smije poticati na mržnju na rasnoj, spolnoj, vjerskoj ili nacionalnoj osnovi /24/ govori o kulturološkoj stečevini i zato je izrađena i izre-

čena kao prirodna prava čovjeka. Odnosno, kada govorimo o kulturnim vrijednostima i pripadanju određenoj kulturi to podrazumijeva određeni sustav vrijednosti koji je institucionaliziran. Ideja EU ide u tom smjeru, što se vidi i u samoj Direktivi koja jasno pocrtava da je Europa nešto kulturološki posebno, i da se razlikuje od američke civilizacije te naglašava potrebu stvaranja jedne europske zajednice zajedničkih vrijednosti. Jedan od načina za to je i politika kvota – udjela sadržaja europske produkcije u nacionalnim medijima gdje EU državama članicama propisuje obvezu rezerviranja barem polovice vremena na televizijskim programima za emitiranje filmova i programa snimljenih u EU. U hrvatskim okvirima to je regulirano Zakonom o elektroničkim medijima (Narodne novine 153/2009) i Pravilnikom o kriterijima i načinu povećanja opsega udjela europskih audiovizualnih djela neovisnih proizvođača (NN043/2010) te Pravilnikom o kriterijima i načinu povećanja opsega udjela europskih djela (NN043/2010) po kojima u našim medijima taj udio u početnim fazama iznosi 20% za europska djela s potrebnom tendencijom rasta na većinski udio i 10 % za nezavisnu produkciju. Kod kvota je cilj da se zaštite kulturne vrijednosti, europske kulturne vrijednosti, dok je kod nezavisnih producenata riječ o poticanju raznolikosti jer se kod njih očekuju inovacije (tematske, žanrovske itd.). Tu je vidljiva europska ideja, a to je da se zaštite elementarne vrijednosti i zadrži vlastita kulturna raznolikost (uz jednu protutežu definiranu kao američka kultura), a kako bi se građani istovremeno osjećali i da su pripadnici određene nacije, ali ujedno i Europljani. Smisao Direktive i Konvencije je stvaranje uvjeta za neometano prekogranično emitiranje programa koje neće ugrožavati osnovne elemente europskog identiteta i kulture, a istodobno neće ograničavati nacionalne identitete.

5. EUROPSKA KULTURA I EUROPSKA KULTURNA POLITIKA

Pitanje kulture i zajedničkog europskog kulturnog identiteta počelo se intenzivnije postavljati početkom osamdesetih godina prošlog stoljeća što je i rezultiralo s dvama važnim dokumentima, Tindemanovim Izvještajem o Europskoj uniji i Svečanom deklaracijom o Europskoj uniji koju je donijelo Europsko vijeće na sastanku u Stuttgartu. U njima se predlaže proširenje eu-

ropske suradnje i na kulturno polje s ciljem podizanja svijesti o zajedničkom kulturnom identitetu.

Europska unija, svjesna svoje kulturne raznolikosti, djeluje u smjeru zaštite kulturnih osobitosti svojih članica, kao i na produbljivanju suodnosa i dostupnosti tih kultura. Europske kulturne i kreativne industrije važan su čimbenik u tim nastojanjima. U njima djeluje preko osam milijuna ljudi, a Europska unija ih podupire nastojeći ujediniti kulturno tržište i nove tehnologije. Nastoji se, također, stvarati dinamično okruženje tim industrijama potičući jednostavnije ulaze u različite fondove, pomažući u istraživačkim projektima, potičući suradnju među članicama Europske unije kao i suradnju država članica s državama koje nisu još članice. Kulturna je politika bitna sastavnica i drugih područja interesa, primjerice: obrazovanje, znanstvenih istraživanja, novih tehnologija, društvenog i regionalnog razvoja.

Trenutno je na snazi kulturni program djelovanja za razdoblje od 2007. do 2013. s ukupnim proračunom od 400 milijuna eura. Ciljevi su mu: promicanje transnacionalne mobilnosti kulturnih djelatnika kao i kulturno umjetničkih djela i proizvoda te promicanje međukulturnog dijaloga. Ta tri prioriteta okosnica su svakog projekta koji je sufinanciran sredstvima programa EU Kultura. Program je u nadležnosti Opće uprave za obrazovanje i kulturu Europske komisije, a njime se se osigurava potpora projektima, organizacijama, promotivnim aktivnostima i istraživanju u svim područjima kulture osim u audiovizualnom sektoru za koji je oblikovan poseban program Unije pod nazivom MEDIA. Novi program EU *Kreativna Europa* /25/ za razdoblje od 2014. do 2020. poduprijet će europsku kinematografiju te kulturni i kreativni sektor s ciljem njihovog doprinosa održivom rastu i zapošljavanju. Predloženi je proračun 1.8 milijardi eura što je ujedno i najveća svjetska potpora za kulturne i kreativne industrije. Potpora će uključiti tisuće umjetnika, kulturnih profesionalaca i organizacija u izvedbenim i ostalim umjetnostima, oglašavanju, filmu, televiziji, glazbi, interdisciplinarnim umjetnostima, baštini i industriji video igara. *Kreativna Europa* udružiti će do sada razdvojene mehanizme potpore u kulturnom i audiovizualnom sektoru u zajednički tzv. 'one stop-shop' otvoren svim kulturnim i kreativnim industrijama, ali će i uz to odgovarati na zasebne potre-

be kulturnog i kreativnog sektora preko posebnih programskih aktivnosti, *Kulture* i *MEDIA*. Uz to će malim kulturnim operaterima biti otvorena i mogućnost financijskog jamstva s ukupnim proračunom od 1 milijarde eura u obliku bankovnih pozajmica. Procjene su *Komisije* da će u razdoblju od 2014. do 2020. godine najmanje 8 000 kulturnih organizacija, 300 000 umjetnika, kulturnih profesionalaca i njihovih proizvoda primiti potporu za prekograničnu suradnju što će im pomoći u stjecanju iskustva i stvaranju međunarodne karijere.

Najreprezentativniji projekt zajedničkog kulturnog djelovanja članica EU svakako je projekt Europske prijestolnice kulture u kojem se svake godine odabire dva grada koji nose titulu europske prijestolnice kulture. Taj naslov daje gradovima jedinstvenu priliku promocije europskog identiteta, razvoja suradnje nacionalnih EU tijela za kulturu i općenito oživljavanja i privlačenja kulturnog života. Iskustva pokazuju dugoročne dobiti za prijestolnice kako u kulturnom tako i u društvenom i gospodarskom području.

No, vidljivo je navedeni programi više za cilj imaju promicanje kulturne (kreativne) industrije, a znatno manje stvaranje europskog kulturnog identiteta. Zbog toga se i pojam europske kulturne politike u najvećoj mjeri može shvatiti kao način promoviranja kulturnog stvaralaštva i kreativnosti i njihove tržišne održivosti.

6. ZAKLJUČAK

Čak i povijest kršćanstva, naizgled idilične europske kulturne matice, otkriva Židove, krvavi sukob reformacije i protureformacije te progonjene heretike svih vrsta. Nadnacionalne kulture, za razliku od ekonomskih i političkih institucija, mogu nastati samo polaganom kulturnom evolucijom koja je plod povijesne kontingencije, a ne brzim elitističkim zahvatom odozgo.

Smatramo dobro utemeljenim stav da nijedna država nikad nije postojala i ne može postojati bez podrške etniciteta, odnosno bez određene kulturalne bliskosti između njezinih stanovnika. U tom smislu, pokušaji promoviranja europske kulture i svijesti o njoj od strane euro-političara iz Bruxellesa logičan su pokušaj da se dostignuti stupanj gospodarske i institucionalne integracije dopuni kulturalnom dimenzijom. Kao što je u 18. i 19. stoljeću

nacionalni projekt predstavljao strategiju stvaranja, širenja i konsolidiranja tržišta tako i pokušaj stvaranja europskog predstavlja pokušaj konsolidacije europskog tržišta i sprječavanja država-članica da svoje kratkoročne gubitke pokušaju spriječiti napuštanjem europskog projekta i pozivanjem na solidarnost unutar nacije-države.

Stoga europski identitet ima za svrhu štititi europsku tržišnu integraciju i omogućiti Europi da se upusti u tržišnu bitku sa svojim globalnim suparnicima, primarno Sjedinjenim Državama i Japanom. No i takve nadnacionalne političke tvorevine nalaze se pred istim problemom pred kojim se našla i liberalna demokracija i zbog kojeg je saveznika našla upravo u nacionalizmu. Kao i nacionalna tržišta, i zajedničko je europsko tržište obilježeno obrascima nejednakosti i nejednake raspodjele moći, a ono osim dobitnika nužno stvara i kratkoročne i dugoročne gubitnike što razni nacionalistički političari mogu iskoristiti za stvaranje neraspoloženja prema Uniji, te putem populističke mobilizacije dovesti do usporavanja ili potpunog napuštanje cijelog projekta. Utemeljenje Europe na utilitarnim motivima stoga počiva na staklenim nogama, a usvajanje europskog identiteta bi od Europe trebalo stvoriti zajednicu za koju se može i treba žrtvovati, te raznolike oblike nejednakosti do kojih neizbježno dolazi učiniti politički neškodljivim.

Slabe točke europskog identiteta u odnosu na nacionalni nisu isključivo multijezičnost, multikonfesionalnost ili različito povijesno pamćenje stanovnika Europe. Širenje zajedničkih simbola, povijesnog nasljeđa i sudbine, definiranje europskih granica i diskursa o njihovoj obrani; sve to zahtijeva obrazovni sustav i masovne medije, a sve su to institucije koje još uvijek zadržavaju nacionalni karakter. Upravo su te institucije ključne za jačanje europskog identiteta, dok razni elitistički i pompozno zamišljeni projekti obično ne dopiru do svijesti prosječnog Europljanina. Programi regulacije europskog medijskog prostora i europske kulturne politike ne mogu poslužiti kao osnovica za novi, europski identitet. Iako medijska regulativa potiče svijest o zajedničkoj kulturnoj pripadnosti, multijezičnost Europe čini se kao nezaobilazna prepreka za stvarnje jedinstvenog medijskog prostora i javnog mnijenja. Iako i programi koji su dio

europske kulturne politike donekle promoviraju ideju zajedničke europske kulture, njihova je funkcija ipak primarno financijsko-marketinška. Imajući u vidu sve navedene poteškoće koje proizlaze iz duboke europske kulturalne raznolikosti, može se zaključiti da duboka gospodarska i politička integracija još uvijek nije i teško da i može biti praćena dubljom kulturnom integracijom. Stoga se iz svega prikazanom u ovome radu može zaključiti da Europska unija kao zajednica počiva na nestabilnim temeljima..

Bilješke

- /1/ Polanyi, Karl, *Velika transformacija*, Jesenski i Turk, Zagreb, 1999., str.30.
- /2/ Trausch, Gilbert, 'Consciousness of European identity after 1945', U: Thomas Jansen (ur.), *Reflections on European Identity*, European Commission, Forward Studies Unit, Bruxelles, 1999., str. 21-27.
- /3/ Božić, Saša, 'Europska nacija: ideologizacija, realizacija, konfliktii', U: Mežnarić, Silva (ur.), *Etničnost i stabilnost Europe u 21. stoljeću*, Institut za migracije i narodnosti, Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo, Zareb, 2002, str. 283-298.
- /4/ U svojoj, danas često evociranoj, izjavi jedan od inicijatora europskog projekta Jean Monnet rekao je da bi, ako bi opet mogao početi iznova, počeo s kulturom.
- /5/ Gellner, Ernest, *Nations and nationalism*, Cornell University Press, Ithaca, 1983.
- /6/ Ibid., str.49.
- /7/Brubaker, Rogers, *Citizenship and Nationhood in France and Germany*, Harvard University Press, Cambridge, 1992., str.4.
- /8/ Plessner, Helmuth, *Zakašnjela nacija. O političkoj zavodljivosti građanskog duha*, Naprijed, Zagreb, 1997., str.33
- /9/ Ibid., str.53.
- /10/ Malia, Martin, 'A New Europe for the Old?', *Deadalus*, 1997., str. 1-22.
- /11/ Poutignat, Philippe i Streiff-Fenart, Jocelyne, *Teorije o etnicitetu, Čigoja štampa*, Beograd, 1997.
- /12/ Miller, David, *On Nationality*, Clarendon Press, Oxford, 1995., str. 50.
- /13/ Ibid.
- /14/ Taylor, Charles, 'No Community, No Democracy', *The Responsive Community*, Vol. 13, 2003., 4: 17-28.
- /15/ Camia, Valeria, 'Normative Discussions on European Identity: A Puzzle for Social Science', *Perspectives on European Politics and Society*, Vol. 11, 2010., 1: 109-118.
- /16/ Anderson, Benedict, *Nacija: zamišljena zajednica. Razmatranja o porijeklu i širenju nacionalizma*, Školska knjiga, Zagreb, 1990.
- /17/ Tomić-Koludrović, Inga i Knežević, Sanja, 'Konstrukcija identiteta u mikro-makro kontekstu', *Acta Iader*, Vol. 1, 2004., 1: 109-126.
- /18/ Kurtić, Nail, *Kod novinarstva*, Media plan Institut, Sarajevo, 2006.
- /19/ Ibid.
- /20/ Rooke, Richard, *Evropski mediji u digitalnom dobu, analize i pristupi*, Clio, Beograd, 2011., str.104.
- /21/ Psychogiopoulou, Evangelia i Anagnostou, Dimitris, 'Recasting the Contours of Media Policy in a Political Context: An Introduction', U: Evangelia Psychogiopoulou i Dmitris Anagnostou (ur.), *Understanding Media Policies. A European Perspective*, Palgrave Macmillan, Hampshire., str.9.
- /22/ Direktiva 2007/65/EZ Europskoga parlamenta i Vijeća od 11. prosinca 2007.
- /23/ European Convention on Transfrontier Television CETS No.: 171
- /24/ Europski parlament i Vijeće Europske unije, „Direktiva 2007/65/EZ od 11. prosinca 2007. kojom se izmjenjuje i dopunjuje Direktiva Vijeća 89/552/EEZ o usklađivanju određenih odredbi propisanih zakonom, uredbom ili upravnim postupkom u državama članicama vezano uz obavljanje aktivnosti televizijskog emitiranja“, <http://www.mvep.hr/pre/default.aspx?p=06.20.20.50> (18. siječnja 2013.)
- /25/ Europska komisija, *Creative Europe, Commission's proposal for a future programme*, http://ec.europa.eu/culture/index_en.htm (10. veljače 2013.)

Literatura

1. Europska komisija, *Bijela knjiga o europskoj komunikacijskoj politici COM(2006)*, http://zaklada.civilnodrustvo.hr/upload/File/hr/izdavastvo/digitalna_zbirka/bijela_knjiga.pdf (preuzeto 12. siječnja 2013).
2. Europska komisija, *Creative Europe, Commission's proposal for a future programme*, http://ec.europa.eu/culture/index_en.htm, (preuzeto 2. ožujka 2013.)
3. Europski parlament i Vijeće Europske unije, *Direktiva 2007/65/EZ od 11. prosinca 2007. kojom se izmjenjuje i dopunjuje Direktiva Vijeća 89/552/EEZ o usklađivanju određenih odredbi propisanih zakonom, ili upravnim postupkom u državama članicama vezano uz obavljanje aktivnosti televizijskog emitiranja*, preuzeto s <http://www.mvep.hr/pre/default.aspx?p=06.20.20.50> (18. siječnja 2013.)

EUROPEAN IDENTITY: MEDIA AND CULTURE

Željko Pavić, Marina Đukić, Mirta Bijuković Maršić

Josip Juraj Strossmayer University, Osijek, Croatia

Abstract

Nation represents a form of political organization connected with modernity. National states had been building standard languages and educational systems in order to form national identification, since a state can hardly exist without some form of cultural closeness between its citizens. Without a common identity, a society is often divided and lacks solidarity. European Union was built on economical and political grounds; however it tries to forge a sense of common belonging and identity. As in the case of national integration, there are two possibilities – European identity based on the common culture, and European identity based on common political principles. The first type of identity is hard to forge, due to European cultural and linguistic diversity. The second type of identity can hardly form a basis of spolitical community, and also can hardly be achieved due to non-existence of European media space and common public opinion. Therefore, the authors of this paper conclude that European Union is based on unstable grounds.

Keywords: nation, European Union, European identity, European culture, European media space